

Ә.М. Кагазбаева<sup>1</sup>  
М.К. Аксакалова<sup>2\*</sup>

<sup>1</sup>Абылай хан атындағы Қазақ халықаралық қатынастар университеті, Алматы, Қазақстан

<sup>2</sup>Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан

\*Корреспонденция үшін автор: madina.aksakal@mail.ru

## Қытайдың монетарлық саясаты: Қазақстан үшін тәжірибе

**Аңдатпа.** Мақалада ҚХР орталық банкінің ақша-несие саясаты және оның жеке құралдарының экономикалық өсуге әсері талданады. Қазақстанның ақша-несие саясатына әсер ететін экономикалық және саяси проблемалары қарастырылады.

Ғылыми мақаланың мақсаты Қытай экономикасын дамытудың монетарлық механизмінің ерекшеліктерін айқындау, Қытайдың монетарлық саясатының инновациялық құралдарын зерделеу және Қазақстан Республикасының монетарлық саясатын жетілдіру бойынша практикалық сипаттағы ұсыныстар әзірлеу болып табылады. Қытай ақша-несие саясатын жүргізудегі жалпы әлемдік тенденцияларды көшіруді көздемейді, бірақ елдегі жағдайды бағалай отырып, қазіргі қажеттіліктерге байланысты шешімдер қабылдайды. Қазіргі уақытта Қытайдың Орталық банкі тәуелсіз монетарлық саясатын жүргізеді және оны жүзеге асыру үшін бірқатар классикалық және заманауи құралдарды қолданады.

Зерттеуде жалпы ғылыми әдістермен қатар салыстырмалы және статистикалық әдістер де қолданылды. Зерттелетін сипаттамаларды талдау үшін монетарлық саясаттың негізгі құралдарының статистикасы, Халықаралық Валюта Қоры мен ҚХР Орталық банкінің талдамалық есептері, сондай-ақ монетарлық саясаттың өзгеруі туралы ғылыми мақалалар қолданылады.

Автордың пікірінше, Қытайдың ақша-несие саясатындағы дәстүрлі және инновациялық құралдарды, сондай-ақ дамушы Қытайдың жалпы оң тәжірибесін біріктіру Қазақстандағы ақша-несие саясатының тетіктерін жетілдіру үшін қажет. Қытайдағы реформалардың тәжірибесі мемлекеттің өз саясатында тарихи қалыптасуы мен даму заңдылықтарын ескере отырып дамыған елдердің озық тәжірибелеріне сүйенетіндігінің арқасында мемлекеттің сәтті болғанын көрсетеді. Аз дамыған қоғам неғұрлым дамыған қоғамның заңдарына сәйкес жұмыс істей және дами алмайды. Қазақстанға монетарлық саясатын жүргізудегі Қытайдың озық тәжірибелерін зерделеу және қабылдау ұсынылады: экономиканың нақты секторын дамыту және экономикалық өсуді ынталандыру; ұлттық валютаның тұрақтылығын сақтау; инфляцияны экономикалық жүйенің тұрақты жұмыс істеуі үшін қажетті деңгейде ұстап тұру.

**Түйін сөздер:** монетарлық саясат, инновациялық құралдар, қытай тәжірибесі, Ұлттық банк, валюта, Қытай Халық Республикасы, Қазақстан Республикасы, девальвация.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-6887/2022-138-1-68-78>

Түсті: 21.12.2022 / Жарияланымға рұқсат етілді: 11.01.2022

## Кіріспе

Соңғы он жылдағы бірқатар қаржы-экономикалық дағдарыстар әлемнің негізгі экономикаларының монетарлық биліктерінің қызметіне елеулі түзетулер енгізді, орталық банктердің ақша-несие саясатының жаңа, инновациялық құралдарын әзірлеуіне және енгізуіне себеп болды. Осыған байланысты осы салада белгілі бір табыстарға қол жеткізген қытай тәжірибесі ерекше қызығушылық тудырады және қазіргі жүйелік қиындықтарға қарамастан, экономикалық өсу көрсеткіші бойынша әлемдегі жетекші позицияларды сақтай алды.

Қытай Халық Банкінің ақша-несие саясаты орталық банк функцияларын толығымен орындаған сәттен бастап елдің экономикалық дамуының жоғары қарқынын ұстап тұру мақсаттарына сәйкес келеді, бұл негізгі көрсеткіштерді талдау арқылы расталады. Қазіргі уақытта Қытайдың Орталық Банкі тәуелсіз монетарлық саясат жүргізіп, оны іске асыру үшін бірқатар классикалық және қазіргі заманғы құралдарды қолданады. Бұл бүкіл Қытай экономикасының жағдайына оң әсерін тигізеді. Қытай Халық Республикасының экономикасы соңғы онжылдықтардағы динамикасымен ерекшеленеді. Ел экономикасының табысты дамуында Қытай Халық банкінің монетарлық саясаты маңызды рөл атқарады. Қытайдағы экономикалық саясат тұтастай алғанда ішкі экономикалық процестерді ынталандыруға — өндірісті дамытуға және ұлттық тұтынушылар тарапынан сұраныстың өсуіне, сондай-ақ экспорттық-бағдарланған компанияларды қолдауға және шетелдік инвестицияларды тарту үшін жағдайлар жасауға байланысты экономикалық өсуді қолдауға бағытталған. Қытай Орталық Банкінің мақсаттары мен құралдары экономикалық шарттарға сәйкес түзетіледі. Соңғы жылдары Қытай Халық банкі өзінің саясатын «пруденциалды» деп сипаттады, яғни тым еркін де емес, тым қатты да емес саясатың ұстанады. Сонымен қатар, бір жағынан, жылжымайтын мүлік нарығын реттеуге және экономикадағы қарыздардың өсуін шектеуге бағытталған, ал

екінші жағынан, елдегі экономикалық өсу процестерін қолдауға тырысады.

## Зерттеу мақсаты

Ғылыми мақаланың мақсаты Қытай экономикасын дамытудың монетарлық механизмінің ерекшеліктерін айқындау, Қытайдың монетарлық саясатының инновациялық құралдарын зерделеу және Қазақстан Республикасының монетарлық саясатын жетілдіру бойынша практикалық сипаттағы ұсыныстар әзірлеу болып табылады.

Қытайдың ұлттық монетарлы саясатының тиімділігі мен оның әлемдік экономикаға кірігуін зерделеу маңызды. Монетарлы саясат пен саяси-экономикалық дамудың өзара тәуелділігі тереңірек қамтылуы үшін, салыстырмалы талдауды қолдана отырып, әртүрлі тарихи дәуірлерде осы қатынасты зерттеудің пайдасы зор. Сапалық және сандық баға жалпы көріністі қайта құру және тарихтағы саяси-экономикалық дамудың негізгі тенденцияларын анықтау үшін қажет.

## Зерттеу тарихнамасы

Мемлекеттің монетарлы саясатымен зерттеу жұмыстарына, әлемнің бірқатар атақты ғалымдары қатысқан. Олардың ішінде: Кейнс Д.М., Фишер И., Фридман М., Самуэльсон П., Патинкин Д., Пигу А.С., Менгер К., және т.б. Фридман М., Бруннер К., Рогоф К., Хикс Д., Холл Р., Дж.Стиглиц, Кругман П., Гринспан А., Бернанке Б., сияқты ғалымдардың еңбектері ақша-несие саясатын зерттеудің теориялық негізі ретінде пайдаланылды.

Қытай экономикасының дамуы мен осы процеске әсер ететін факторлар, 1978 жылы Қытай экономикалық реформалардың басталғаны туралы жариялаған сәттен бастап отыз жылдан астам уақыт бойы зерттеушілердің назарында еді. Осы кезеңде ел өндірілген номиналды ЖІӨ көлемі бойынша тоғызыншы орыннан екінші орынға көшті. Қытай қазіргі уақытта экономикалық дамудағы елеулі нәтижелерге қол жеткізді.

Қытай зерттеушілерінің арасында Д. Чжан мен В. Чэн жұмыстарын ерекше атау керек, олар өз зерттеулерінде Қытайдың монетарлық саясатын және ҚХР мен АҚШ арасындағы қарым-қатынастардың дамуын қарастырды [1]. Авторлар сауда қатынастарының моделін, екі жетекші сауда серіктестерінің және олардың өзгермелі өндірістік сектор жағдайында пайда алу мүмкіндігін, сондай-ақ юаньды нығайту саясаты мен Федералдық резервтік жүйенің сандық жұмсарту саясатын қарастырды. К. Линь, Ц. Шэнь, Н. Го сынды Қытай зерттеушілерінің еңбектерінде, Қытай Орталық банкінің монетарлық саясаты өзгерістерін талдау қаралды [2].

Ресейлік зерттеушілердің еңбектерінде Қытайдың қаржы нарыққа және қаржы институттарына көп көңіл бөледі. Отандық ғалымдардың еңбектеріне келсек жалпы Қытай Халық Республикасының монетарлық саясатты зерттеген ғалымдар өте аз деуге болады.

### Зерттеу әдістері

Мақалада жалпы ғылыми әдістермен қатар салыстырмалы және статистикалық әдістер де қолданылды. Зерттелетін сипаттамаларды талдау үшін монетарлық саясаттың негізгі құралдарының статистикасы, Халықаралық Валюта Қоры мен ҚХР Орталық банкінің талдамалық есептері, сондай-ақ монетарлық саясаттың өзгеруі туралы ғылыми мақалалар қолданылады.

### Талқылау

Қытай Ұлттық Банкінің монетарлық саясатының құралдары әртүрлі. 1994 жылдан бастап ол ашық нарықта операцияларды, оларды қытай юанімен, шетел валютасымен, мемлекеттік бағалы қағаздармен, оның ішінде Қытай Ұлттық Банкінің вексельдерімен, сондай-ақ соңғы уақытта, қысқа мерзімді өтімді қаржы құралдарымен жүргізе отырып жүзеге асырады. Сонымен қатар, 1994 жылдан бастап орталық банк құрал ретінде коммерциялық банктердің өтімділігін басқару үшін резервтік талаптарды қолдана

бастады. Қытайдың Орталық Банкі қаржы мекемелерінің кредиттері мен депозиттері бойынша әртүрлі базалық пайыздық мөлшерлемелерді, сондай-ақ 2004 жылдан бастап Қытайдың Мемлекеттік кеңесінің алдын ала келісімінсіз өзгертуге құқылы есептік пайыздық мөлшерлемені белгілейді. Коммерциялық банктер үшін бағдар ретінде белгіленетін пайыздық мөлшерлемелер орындау үшін міндетті болып табылады, оны Қытайдың Ұлттық Банкі бақылайды [3; б.217]. Банктік пайыздық ставкаларды ырықтандыру банк жүйесіне теріс әсер етуі мүмкін деп саналады. Сондай-ақ оны қолдау мақсатында Орталық банк «ашық терезе» саясаты сияқты құралды белсенді пайдаланады, бұл ұлттық реттеуіштің коммерциялық банктермен тығыз байланысын және нұсқаулар мен нанымдардың көмегімен ағымдағы қызмет мәселелерін шешуді білдіреді.

Өз мақсаттарына жету үшін Қытай Халық банкі бірқатар дәстүрлі құралдарды сәтті қолданғанын атап өту керек: резервтік капиталдың қажетті коэффициенті, есеп саясаты, ашық нарықтағы операциялар, пайыздық мөлшерлемелер, қайта қаржыландыру операциялары. Сонымен қатар, экономикалық дамудың жаңашылдығына сүйене отырып, 2013 жылдан бастап Қытай SLO (Short-term Liquidity Operations), SLF (Standing Lending Facility), PSL (Pledged Supplementary Lending), MLF (Mid-term Lending Facility) сияқты инновациялық құралдарды дәйекті түрде жасап, енгізуде. Қытай Халық банкінің монетарлық саясатының жаңа құралдары туралы негізгі ақпарат 1 кестеде келтірілген.

1-кестеде көрсетілген барлық құралдар кепілдік негізде іске асырылатынын атап өткен жөн. Кепілдік қамтамасыз ету ретінде мемлекеттік облигациялар, қазынашылық вексельдер, жоғары рейтингілі облигациялар, жоғары сапалы кредиттер және т. б. сияқты активтер бола алады.

Осы құралдарды қарастырайық. Ресей зерттеушісі В. Ю. Черкасов атап өткендей: SLO құралы (қысқа мерзімді өтімділікті реттеу бойынша операциялар) РЕПО (ағыл. repo – repurchase, қаз. – бұрын сатып алынған тауарды

кері сатып алу туралы келісім) операциялары (тікелей және кері) формасындағы пайыздық ставка бойынша конкурс негізінде өткізіледі және жүйелі емес сипатта болады, өйткені, әдетте банк жүйесіндегі өтімділік ауытқуының күтпеген сипатына ие қысқа мерзімді тегістеу үшін пайдаланылады [4; б. 64].

SLF (тұрақты несиелік желісі) ауылдық несиелік кооперативтерін, ауылдық коммерциялық банктерді, қалалық коммерциялық банктерді жатқызуға болатын шағын және орта қаржы ұйымдарына қысқа мерзімді өтімділікті беруге бағытталған. SLF көбінесе шығыс жаңа жылы мен ҚХР құрылған күнін және ұзақ ұлттық мерекелерге байланысты болатын өтімділіктің маусымдық ауытқуын азайту үшін қолданылады. SLO-дан айырмашылығы,

SLF тұрақты негізде жұмыс істейді және қаржы институттарының нақты қажеттіліктерін ескере отырып, Қытай Халық Банкіне тікелей өтініш түрінде жүзеге асырылады, пайыздық мөлшерлеме әр жағдайда жеке-жеке белгіленеді.

MLF (Орта мерзімді несиелік жүйесі) - бұл коммерциялық емес несиелік банктерге (саяси банктер - Экспорт-Импорт Банкі, Қытай Ауылшаруашылық Даму Банкі, Мемлекеттік Даму Банкі), сондай-ақ ірі коммерциялық банктерге орташа мерзімді өтімділікті қамтамасыз ету үшін құрылған құрал. MLF тетігі несиелік ұйымдардың өтініші бойынша пайдалануға арналған, бірақ оны аукцион негізінде де қолдануға болады [4; б.70]. Осылайша, MLF тетігі Ұлттық Банктің

**1 кесте - Қытайдағы ақша-несиелік саясатының жаңа құралдары [5]**

Құралдың атауы (ағылш.)	Құралдың атауы (орыс)	Пайдалануға кіріспе	Қолданылу мерзімі	Іске асыру тәсілі	Операцияға қатысушылар	Функциялары
SLO (Short-term Liquidity Operations)	Қысқа мерзімді өтімділікті реттеу бойынша операциялар	2013 ж.	7 күнге дейін	Тікелей және кері РЕПО (ағылш. repo – repurchase agreement) - бағалы қағаздар сатылатын және бір мезгілде алдын ала келісілген баға бойынша оларды кері сатып алу туралы келісім жасалатын мәміленің түрі.	Саяси және жалпы мемлекеттік банктер	Ашық нарықтағы операцияларды толықтыру, базалық пайыздық мөлшерлеменің қозғалыс бағытын айқындау
SLF (Standing Lending Facility)	Тұрақты несиелік желісі	2013 ж.	1,3,7 күн	Қаржы ұйымынан тікелей өтініш	Шағын және орта қаржы мекемелері	Қысқа мерзімді пайыздық мөлшерлеменің қозғалыс бағытын айқындау, маусымдық мөлшерлемені тегістеу нарықтық ауытқулар
PSL (Pledged Supplementary Lending)	Қосымша қарыз алу механизмі қамтамасыз етілген	2014 ж.	3 айдан 5 жылға дейін	Бағалы қағаздарды мақсатты түрде шығару	Қытай Даму Банкі, Қытай Ауылшаруашылық Даму Банкі, Қытайдың Импорт-Экспорттық Банкі	Өтімділікті қамтамасыз ететін орташа мерзімді пайыздық мөлшерлеменің бағытын анықтау
MLF (Mid-term Lending Facility)	Орта мерзімді несиелік желісі	2014 ж.	3 ай (ұзарту мүмкіндігімен)	БҚ мақсатты түрде беру	Саяси және мемлекеттік банктер	Пайыздық ставканың қозғалыс бағытын айқындау, өтімділікті беру

ақша-несие саясатының таңдаулы әдістеріне жатады - мемлекеттік қаржыландыру құнын төмендету арқылы ел экономикасын жалпы макроэкономикалық реттеу бағытына негізделген экономиканың нақты секторының дамуын ынталандырады.

И.В. Цвигун, Е.Ю. Сизықтың сынды зерттеушілердің пайымдауынша, PSL (несие берудің қосымша әдісі) бастапқыда Мемлекеттік Даму Банкінің тозығы жеткен тұрғын үйді қайта құру жөніндегі жобасын қолдауға бағытталған еді, бірақ кейіннен бұл құралдың ауқымы Қытайдың Экспорт-импорт банкі мен Қытайдың Ауылшаруашылық Даму Банкінің қызметіне де кең таралды. Қазіргі уақытта PSL тетігі ұзақ мерзімді әлеуметтік маңызы бар жобаларды (суландыру жобалары, қытайлық кәсіпорындардың «Шығу» бағдарламасы және т.б.) қаржыландыру функциясын орындайды [6; б.179].

Қытай Халық банкінің ақша-несие саясатындағы жоғарыда аталған өзгерістер Қытай үкіметінің жалпы макроэкономикалық саясатының негізгі бағыттарымен тығыз байланысты. Экспортқа бағдарланған экономикалық жүйеден, тікелей шетелдік инвестициялар (ТШИ) ішкі сұранысқа бағытталған неғұрлым теңдестірілген моделге көшу жағдайында Қытай билігі банк жүйесіндегі өтімділіктің жеткіліксіз деңгейінің айқын проблемасына тап болды. Соңғы кезге дейін ақша массасын қаржыландыру функциясын шетелдік капитал атқарды - ол нарықтық өтімділікті қамтамасыз етті. Қазіргі уақытта Қытай Халық банкінің ақша-несие саясатының құралдары, оның ішінде осы құжатта сипатталған несиелеудің жаңа құралдары, инвестициялау көздерін толықтыру және экономикалық өсуді одан әрі қолдау мәселесін шешуде. Алайда, қытай экономикасының әсерлі жетістіктері реттеушінің жеткілікті сәтті қызметі туралы айтуға мүмкіндік береді. Макроэкономикалық тепе-теңдік, яғни бағаның тұрақты төмен деңгейіне қол жеткізу және қолдау, жұмыспен қамтудың жоғары деңгейін, экономикалық өсуді, валюталық және қаржы нарықтарының тұрақтылығын

қамтамасыз ету және төлем балансының тепе-теңдігін монетарлық процестерді мемлекеттік реттеудің мақсаттары деп танылады [7; б. 230].

ҚХР-ның экономикасы мен банк жүйесінде жүргізіліп жатқан саясатты ағымдағы уақыттың қажеттіліктерімен және елдің жоғары басшылығының қондырғыларымен келісетін Қытай Халық банкі ерекше рөл атқарады. Күш-жігердің, соның ішінде елдің ақша-несие органдарының арқасында қытай экономикасы жаңа мәртебеге ие болды – интернационалды валютаға ие мемлекет. Қытай Халық банкінің монетарлық саясатын талдай келе, зерттеушілер инфляция деңгейі орталық банк үшін монетарлық саясатының құралдары жүйесін құру үшін маңызды индикатор болып табылатындығын атап өтеді, ол оны инфляцияны мақсатты енгізген көптеген елдердің орталық банкілерінің саясатына жақындатады [8; б. 264].

Ұлттық компаниялар мен үй шаруашылығына берілген несиелердің өсуі қазіргі уақытта Қытайдағы тұрақты экономикалық өсуді қолдаудың маңызды факторы. Жапониядағы сияқты, Қытайдағы борыш ішкі жинақтардың жоғары деңгейі болған жағдайда ішкі ресурстар есебінен қаржыландырылады. Бұдан басқа, капитал қозғалысына мемлекеттің бақылауы бұрынғысынша, бұл басқарылатын тәртіпте қайта құрылымдауды жүргізуге мүмкіндік береді.

## Нәтижелер

Осылайша, Қытай тәжірибесі белгілі бір деңгейде өтімділікті ұстап тұру мен инфляцияны экономикалық жүйенің тұрақты жұмыс істеуі үшін қажетті деңгейде ұстап тұрудың тиімді балансын көрсетеді. Қытай банк жүйесінің жетілмеген нарықтық тетіктерін және нәтижесінде пайыздық мөлшерлемені бұрмаландыру механизмін ескере отырып, Қытай Халық банкі ұлттық валютаның тұрақтылығын қолдауға және Қытай үкіметі жүзеге асыратын макроэкономикалық саясаттың мүддесіне бағытталған жобаларға мақсатты несиелерді кеңейтуге назар аударды. Ақша массасын



басқарудың таңдаулы саясаты тұтастай алғанда банк жүйесінің артық өтімділігін алуға көмектесіп, қажетті қаржы ресурстарын басым секторлар мен жобаларға бағыттайды.

Қытайдың монетарлы саясаты елдің экономикалық өсуіне ықпал етті. Қытайды дамытудың оң тәжірибесі Қазақстан үшін қажет. Бұл ұлттық валютаның девальвациясы жағдайында теңдестірілген инфляцияға қарсы саясатты жүргізу қажеттігіне және шаруашылық жүргізуші субъектілерді кредиттік ресурстармен қамтамасыз ету қажеттігіне байланысты, бұл ағымдағы қаржы дағдарысы жағдайында даму факторы емес, өмір сүру шарты болып табылады.

Монетарлық саясатқа әсер ететін Қазақстан экономикасындағы негізгі проблемаларды қарастырайық. *Біріншіден*, Қазақстан Республикасы шикізат экспортына маманданған және валюта бағамының динамикасына қатты тәуелді мемлекет. Отандық экспорттың негізгі үлесі мұнай, газ және металдар сияқты шикізат тауарлары есебінен құралады, олардың үлесі экспорттың 70-80% - ын құрайды. Бюджет-салық саясаты жалпы нашар, мемлекеттік қаржы теңдестірілмеген [9; б.195]. *Екіншіден*, Қазақстан экономикасы ашық, импортқа тәуелді және қолайсыз сыртқы өзгерістердің әсеріне ұшырайтын болып табылады. Осы себепті, халықаралық тауар нарығындағы бағаның құбылуы кезеңінде импорттық инфляция мәселесі Қазақстан үшін шиеленісе түсуде. Осылайша, 2014 жылы Қазақстан Ұлттық Банкі теңгенің құнсыздануын өткізді. Негізгі себептердің ішінде мыналар аталып өтті: дамушы елдерден капитал ағымы; ресей рублінің бағамының еркін қалыптасуына көшу. 2014 жылы Қазақстанға импорттың жалпы көлемінен Ресейден келетін тауарлар 36,2% құрады. Қазақстаннан Ресейге тауарлар экспорты бұл көлемнен үш есе аз. Осылайша, Қазақстанның Ұлттық Банкі отандық тауар өндірушіні қорғау мақсатында девальвацияға ұшырады [10; б.58]. *Үшіншіден*, Қазақстанның мемлекеттік қарызы өсу тенденциясын көрсетеді, 2018 жылдың 1 қаңтарындағы жағдай бойынша бұл көрсеткіш ЖІӨ-нің

26% -на жетті. Экономика ғылымдарының докторы В.Ю. Додоновтың пікірінше: «соңғы үш жылдағы қарыздың өсуінің жылдамдауы, теңгенің құнсыздануымен байланысты болды, нәтижесінде борыштың валюталық бөлігі қайтабағалауға байланысты күрт өсті» [10; б.37]. Бұл қазір бюджет тапшылығы мемлекеттік бағалы қағаздарды шығару арқылы белсенді түрде өтелетіндігін көрсетеді. *Төртіншіден*, Ұлттық банктің айырбас бағамының өзгеруі дәстүрлі түрде тек алтын-валюта резервтері есебінен тұрақтандырылады, сондықтан 2014 жылы айырбастау бағамын қолдауға 10 млрд. доллардан астам қаражат бөлінді. Ұлттық Банктің жетіспеуі жағдайында өтімділікті ұсынудың балама құралдары жоқ екенін көреміз. *Бесіншіден*, негізгі ойыншылар - зейнетақы қорлары - біртұтас ойыншыға (Бірыңғай ұлттық зейнетақы қоры) біріктірілген ішкі қор нарығында, бұл, әрине, өзімен сауда жасай алмайды. Өтімділіктің жетіспеушілігін байқаймыз. *Алтыншыдан*, қаржы құралдарының едәуір әлсіз нарығы, өйткені барлық несиелеу негізінен тұтынушылық және ипотекалық несиеге байланысты, туынды қаржы құралдары жоқ. *Жетіншіден*, Ұлттық қордағы жағдай да қиын, оның көлемі төрт жыл қатарынан төмендеп келеді: егер 2014 жылдың желтоқсанында ол 73,2 млрд долларды құраса, 2015 жылдың желтоқсанында - 63,4 млрд доллар, 2016 жылдың желтоқсанында 61,2 миллиард доллар, ал 2017 жылғы желтоқсанда 58,3 миллиард доллар құрады [11]. Ұлттық қор көлемінің төмендеуінің айқын себебі - мұнай бағасының төмендеуі, өйткені қор мұнай секторындағы компаниялардан салық жинайды, олардың көлемі осы бағаларға тікелей тәуелді. *Сегізіншіден*, ішкі ақша нарығы және тұтастай алғанда ұлттық қаржы жүйесі нашар дамыған. 2017 жылдың 1 қаңтарынан бастап 2018 жылдың 1 ақпанына дейін екінші деңгейдегі банктер активтерінің көлемі 25 557 млрд теңгеден 23 786 млрд теңгеге дейін (6,9% — ға), несие қоржыны 15 511 млрд теңгеден 13 223 млрд теңгеге дейін (14,8% - ға) қысқарды. Алайда, мерзімі өткен несиелерге қатысты жағдай барынша алаңдатады [12].

Қазақстан экономикасының соңғы жылдардағы ең өткір проблемаларының бірі - халықтың нақты ақшалай табыстарының тоқырауы мен төмендеуі. Нақты кірістің өсуінің алғашқы теріс көрсеткіштері 2015 және 2016–2017 жылдары пайда болды, қазірдің өзінде теріс аймақта толығымен өтті, ал нақты кірістердің төмендеуі жеделдеді [8; б. 48].

Зерттеушілер Зиябеков Б., Акиндеев Ю.А., Якушев И.В. «Қазақстан Республикасының қаржы жүйесін басқаруды модернизациялау стратегиясы» атты ғылыми мақалада олар Қазақстан Ұлттық Банкі қазіргі уақытта пайдасыз, ал жеке коммерциялық банктер ұлттық экономикамен емес, билік органдарымен ерекше қарым-қатынас орнатты деген қорытындыға келді. Сондықтан зерттеушілер банк жүйесін реформалауды ұсынады, өйткені либерализм қағидаттарын одан әрі енгізу, экономикадағы жағдайды тұрақсыздандыруға әкеледі. Банк жүйесі әлеуметтік бағытта болуы керек [13; б.79].

Бүгінгі таңда ұлттық валютаның айырбастау бағамы барлық мемлекеттер үшін маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Қазақстанның ақша нарығындағы соңғы жылдардағы басты мәселесі - экономиканың тұрақсыздығы және оның әлемдік валюталарға қатысты төмендеу тенденциясы салдарынан теңгенің құнсыздануы. Айырбастау бағамының теріс дамуы экономиканың түрлі салаларында, банк секторында және әлеуметтік салада бірқатар жағымсыз салдарға ие. Үкімет пен Ұлттық банк деңгейіндегі жағдайды тұрақтандыру әрекеттері уақытша нәтиже береді, бірақ тұтастай алғанда қажетті нәтиже бермейді.

Теңгенің қазіргі уақыттағы әлсіреуін әлемдегі жағдай, атап айтқанда АҚШ пен Қытай, АҚШ пен ЕО арасындағы сауда соғысы, Ресейге қарсы санкциялар және АҚШ-тың монетарлы саясатын қатайту түсіндіреді. Теңгенің долларға қатысты жүйелі төмендеу тенденциясын еңсеру керек, өйткені бұл біздің импортқа тәуелді экономикамыздағы тауарлар мен азық-түлік бағаларының өсуіне әкеледі. Ұлттық валютаның (теңге) айырбас бағамын анықтайтын сыртқы факторларды

бақылау қажет. Біріншіден, бұл Ресейдегі экономикалық жағдай және Қытайдағы экономикалық өсу қарқыны, өйткені олар маңызды сауда серіктестері. Бұдан басқа, Қазақстан Еуразиялық экономикалық одақ арқылы Ресей экономикасына қатты байланысты. Көрші мемлекеттегі кез келген қолайсыз жағдай Қазақстандағы экономикалық жағдайға автоматты түрде әсер етеді. Девальвация себептерінің бірі рубль курсының құлдырауымен байланысты. Бұл сыртқы факторлардың әсерінің тікелей дәлелі болып табылады. Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің монетарлық саясатының ағымдағы режимі экономиканың тұрақты және теңгерімді өсуіне ықпал етеді. Алайда, ұлттық валюта тұрақтылығының проблемаларын жүйелі шешу тәсілдерін түбегейлі өзгертпей, жүргізілетін монетарлық саясаттың тиімділігі жеткіліксіз. Біздің ойымызша, экономиканың нақты секторын, оның ішінде шикізат емес салаларды дамытудың мақсатты бағдарламалары мен тетіктерін әзірлеу қажеттігі туындады, бұл нарықты отандық өндіріс тауарларымен толтыруға және экономиканы долларсыздандыру, банк секторын экономикалық өсуді ынталандырудың инвестициялық-инновациялық моделіне көшіру жөніндегі тиімді шараларды енгізуді жалғастыруға мүмкіндік береді.

### Қорытынды

Біздің елде қазіргі уақытта егжей-тегжейлі қарау мен жоюды талап ететін теріс факторлардың көп саны бар. Қазақстан Ұлттық Банкінің экономикалық өсуге жәрдемдесу жөніндегі ағымдағы монетарлық саясаты өз мақсаттарына қол жеткізбейді. Өсіп келе жатқан инфляция кезінде пайыздық мөлшерлемелердің одан әрі артуы, ақша массасының төмендеуі, экономиканың нақты секторына кредит беру көлемінің азаюы және соның салдарынан экономикалық өсудің төмендеуі орын алады.

Осылайша, жоғарыда айтылғанды қорыта келе, келесі қорытындыларға келеміз:

1. Қытайдың монетарлық саясаты 2 мақсатқа бағытталған: инфляцияны реттеу және экономикалық өсуге ықпал ету. Қазіргі уақытта Қазақстанның монетарлық саясатының басты мақсаты инфляцияны төмен деңгейде ұстап тұруды (инфляцияны таргеттеу) болжайтын бағаның тұрақтылығы. Инфляцияны таргеттеу саясаты экономикадағы ақша массасын төмендетуді, демек, кредит беру шарттарын қатаңдату - пайыздық ставкаларды арттыруды көздейтінін ескеру маңызды. Жоғары пайыздық мөлшерлемелер нақты экономиканы несиелеуге маңызды кедергі болып табылады. Біздің ойымызша, Қазақстан Ұлттық Банкі монетарлық саясатының негізгі бағыттарын елдегі экономикалық өсуге қол жеткізу бағытында қайта қарау қажет. Сонымен қатар, Қытайдың тәжірибесіне сүйене отырып, оң аспектілерді ескеру керек, атап айтқанда экономиканың нақты секторындағы кәсіпорындарға инвестициялық несиелік ресурстарды беру мақсатында коммерциялық банктерге ұзақ мерзімді жеңілдетілген несие беруді дамыту қажет.

2. Қазақстанның Ұлттық Банкі мемлекеттің бақылауында болуы тиіс. Бұл үшін банк жүйесіне реформа жүргізу қажет. Ұлттық Банктің экономикалық өсу үшін күшті ынталандыру факторлары бар екенін ескере отырып, оның функцияларын кеңейту туралы ойланған жөн. Атап айтқанда, Қазақстан Республикасы Ұлттық Банкінің міндеттерінің бірі экономикалық өсуге ықпал ету керектігі. Біздің ойымызша, бұл қаржы секторы мен нақты экономика арасындағы кедергілерді азайтады.

3. Қытайда 2013 жылы және қазіргі уақытта Қытайдың ақша-кредит саясатының жаңа құралдары (қысқа мерзімді, ұзақ мерзімді, қосымша Кредиттеу) енгізілді, олар экономиканың нақты секторы салаларын дамытуды ынталандырады. Бір қызығы, пайыздық мөлшерлемелер әр жағдайда жеке белгіленеді. Қытай Халық банкінің монетарлық саясатының жоғарыда көрсетілген құралдары инвестициялық көздердің орнын толтыру және экономикалық

өсуді одан әрі қолдау проблемасын шешеді. Осылайша, Қытай тәжірибесі берілген нысаналы көрсеткіштерде өтімділікті қолдау мен инфляцияны экономикалық жүйенің тұрақты жұмыс істеуі үшін қажетті деңгейде ұстап тұру арасындағы білікті теңгерімдеуді көрсетіп отыр. Біздің ойымызша, Қытайдың бұл тәжірибесін Қазақстанның монетарлық саясатының тетіктерін жетілдіру үшін қазақстандық зерттеушілер қарауы тиіс. Банктердің экономиканың нақты секторының кәсіпорындарын несиелендірудің тиімді тетігін құруға ерекше назар аударылуы тиіс.

4. Қытай тәжірибесі экономикалық табыстың міндетті шарты мемлекетке деген қоғамдық сенім болып табылатынын көрсетеді, ол сондай-ақ ұлттық валютаға деген сеніммен де көрінеді. Ұлттық валютаның беделі бүгінгі күні заманауи мемлекеттердің маңызды капиталына айналды. Қытай Халық банкі ұлттық валютаның тұрақтылығын қолдауға және Қытай үкіметі жүзеге асыратын макроэкономикалық саясаттың мүддесіне бағытталған жобаларға мақсатты несиелерді кеңейтуге назар аударды. Қазақстан Республикасы ұлттық валютасының тұрақтылығын қамтамасыз етуі керек.

5. Қазақстанда қаржы жүйесінің өтімділігі мен тұрақтылығын қолдау мәселесі қазір өткір мәселе болып отыр. Негізінен, сыртқы қаржыландыру көздеріне сүйене отырып, ұзақ мерзімді тұрақты экономика құру мүмкін емес. Өтімділіктің ең тұрақты көзі клиенттердің - жеке және заңды тұлғалардың салымдары, сондай-ақ ұзақ мерзімді несиелеу қоры болып табылады. Қытай тәжірибесі көрсеткендей, монетарлық саясатын тиімді жүзеге асыру тұрақты қаржы нарығы болған жағдайда ғана мүмкін болады.

Осылайша, Қытайды дамытудың оң тәжірибесі Қазақстан үшін қажет. Бұл ұлттық валютаның девальвациясы жағдайында теңдестірілген инфляцияға қарсы саясатты жүргізу қажеттігіне және шаруашылық жүргізуші субъектілерді кредиттік ресурстармен қамтамасыз ету қажеттігіне байланысты, бұл ағымдағы қаржы дағдарысы жағдайында даму факторы емес, өмір сүру шарты.



### Әдебиеттер тізімі

1. Cheng W., Zhang D. A monetary model of China-US trade relations // Economic Modelling. – 2012. – № 29. – P. 233–238.
2. Shen C. H., Lin K. L., Guo N. Hawk or dove: Switching regression model for the monetary policy reaction function in China // Pacific-Basin Finance Journal. – 2016. – № 36. – P. 94–111.
3. Селищев А.С., Селищев Н.А., Селищев А.А. Финансовые рынки и институты Китая / А.С. Селищев, Н.А. Селищев, А.А. Селищев. – Москва: ИНФРА-М., 2018. – 258 б.
4. Черкасов В.Ю. Реформы макроэкономической политики Китая и их современный этап (2013-2016 годы) // Деньги и кредит. – 2016. – №. 11. – Б. 62-74.
5. The People's Bank of China [Электрон. ресурсы] – 2018. – URL: <https://www.pbc.gov.cn> (қарастырылған күні: 13.08.2020).
6. Цвигун И.В., Сизых Е.Ю. Инновационные инструменты монетарной политики Китая: опыт для России // Инновационные технологии в экономике и бизнесе: материалы II Международной науч. конф. Кемерово, 2017. – Б. 178-188.
7. Mishkin F.S. Financial Markets and Institutions / F.S. Mishkin. – New York: Pearson Higher Ed, 2018. – 712 p.
8. Sun R. What measures Chinese monetary policy? // Journal of International Money and Finance. – № 59. – 2015. – P. 263-268.
9. Оразалинова М.Н. Перспективы применения режима инфляционного таргетирования в Республике Казахстан // Вестник университета Туран. – №3 (71). – 2016. – Б. 194-199.
10. Додонов В.Ю. Государственные финансы Казахстана: тенденции и влияние на уровень жизни населения // Диалог: политика, право, экономика. – 2018. – №2(9). – Б. 36-50.
11. Международные резервы и активы Национального фонда РК // Национальный Банк Республики Казахстан: официальный интернет-ресурс [Электрон. ресурсы]. – 2021. – URL: <http://www.nationalbank.kz/?docid=285&switch=russian> (қолданылған күні: 09.07.2020)
12. Денежное обращение и кредитование: стат. бюл. / Евразийская экономическая комиссия. [Электрон. ресурсы]. – 2021. – URL: <http://www.eurasiancommission.org/ru/act/2016.pdf> (қарастырылған күні: 25.08.2020).
13. Зиябеков Б., Акиндеев Ю.А., Якушев И.В. Стратегия модернизации управления финансовой системой Республики Казахстан // Инновации и инвестиции. – 2019. – № 11. – Б. 74-84.

Э.М. Кагазбаева<sup>1</sup>, М.К. Аксакалова<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, Алматы, Қазақстан

<sup>2</sup>Казахский национальный женский педагогический университет, Алматы, Казахстан

### Монетарная политика Китая: опыт для Казахстана

**Аннотация.** В данной статье анализируются денежно-кредитная политика Центрального банка КНР и влияние его отдельных инструментов на экономический рост. Рассматриваются экономические и политические проблемы, влияющие на денежно-кредитную политику Казахстана.

Целью научной статьи являются выявление особенностей монетарного механизма развития экономики Китая, изучение инновационных инструментов монетарной политики Китая и выработка предложений практического характера по совершенствованию монетарной политики Республики Казахстан. Китай не стремится копировать общемировые тенденции в проведении денежно-кредитной политики, а принимает решения, связанные с текущими потребностями, оценивая ситуацию в стране. В настоящее время Центральный банк Китая проводит независимую монетарную политику и использует для ее реализации ряд классических и современных инструментов.

Наряду с общенаучными методами в данном исследовании использовались как сравнительные, так и статистические методы. Для анализа исследуемых характеристик была использована статистика основ-

ных инструментов монетарной политики, аналитические отчеты Международного валютного фонда и Центрального банка КНР, а также научные статьи о развитии монетарной политики Китая.

По мнению авторов, объединение традиционных и инновационных инструментов в денежно-кредитной политике Китая, а также общего положительного опыта развивающегося Китая необходимо для совершенствования механизмов денежно-кредитной политики в Казахстане. Опыт реформ в Китае показывает, что государство стало успешным благодаря тому, что в своей политике государство опирается на передовой опыт развитых стран с учетом закономерностей исторического становления и развития. Менее развитое общество не может функционировать и развиваться по законам более развитого общества. Казахстану предлагается изучить и принять передовой опыт Китая в проведении монетарной политики: развитие реального сектора экономики и стимулирование экономического роста; сохранение стабильности национальной валюты; поддержание инфляции на уровне, необходимом для устойчивого функционирования экономической системы.

**Ключевые слова:** монетарная политика, инновационные инструменты, китайский опыт, Национальный банк, валюта, Китайская Народная Республика, Республика Казахстан, девальвация.

**Е.М. Kagazbaeva<sup>1</sup>, М.К. Axakalova<sup>2</sup>**

<sup>1</sup>*Kazakh University of International Relations and World languages named Ablai khan, Almaty, Kazakhstan*

<sup>2</sup>*Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan*

### **China's Monetary Policy: experience for Kazakhstan**

**Abstract.** This article analyzes the monetary policy of the Central Bank of China and the impact of its individual instruments on economic growth. The economic and political problems affecting the monetary policy of Kazakhstan are considered.

The purpose of the scientific article is to identify the features of the monetary mechanism for the development of the Chinese economy, to study innovative tools of China's monetary policy, and to develop practical recommendations for improving the monetary policy of the Republic of Kazakhstan. China does not seek to copy global trends in monetary policy, but makes decisions related to current needs, assessing the situation in the country. Currently, the Central Bank of China conducts an independent monetary policy and uses a number of classic and modern tools to implement it.

Along with general scientific methods, both comparative and statistical methods were used in this study. To analyze the studied characteristics, statistics of the main monetary policy instruments, analytical reports of the International Monetary Fund and the Central Bank of the People's Republic of China, as well as scientific articles on the development of China's monetary policy were used.

According to the author, the combination of traditional and innovative instruments in China's monetary policy, as well as the generally positive experience of developing China, is necessary to improve the mechanisms of monetary policy in Kazakhstan. The experience of reforms in China shows that the state has become successful due to the fact that in its policy the state relies on the best practices of developed countries, taking into account the patterns of historical formation and development. A less developed society cannot function and develop according to the laws of a more developed society. Kazakhstan is invited to study and adopt China's best practices in conducting monetary policy: developing the real sector of the economy and stimulating economic growth; maintaining the stability of the national currency; maintaining inflation at the level necessary for the sustainable functioning of the economic system.

**Keywords:** monetary policy, innovative tools, Chinese experience, national Bank, currency, people's Republic of China, Republic of Kazakhstan, devaluation.

### **References**

1. Cheng W., Zhang D. A monetary model of China-US trade relations *Economic. Modelling.* 2012. No.29. P. 233–238 [in English]

2. Shen C. H., Lin K. L., Guo N. Hawk, or dove: Switching regression model for the monetary policy reaction function in China. *Pacific-Basin Finance Journal*, 2016. No.36. P. 94–111.
3. Selishchev A. S., Selishchev N. A., Selishchev A. A. *Finansovye rynki i instituty Kitaja* [China's Financial Markets and Institutions], (Moscow, INFRA, 2018, 258 p.), [in Russian].
4. Cherkasov V. Yu. Reformy makroekonomicheskoy politiki Kitaja i ih sovremennyy jetap (2013-2016 gody) [Reforms of China's macroeconomic policy and their current stage (2013-2016)] *Den'gi i kredit* [Money and credit]. 2016. No. 11. P. 62-74, [in Russian].
5. The People's Bank of China. Available at: <https://www/pbc.gov.cn> (accessed 08.13.2020).
6. Tsvigun I.V., Sizykh E.Yu. Innovacionnye instrumenty monetarnoy politiki Kitaya: opyt dlya Rossii [Innovative instruments of China's monetary policy: experience for Russia] *Innovacionnye tekhnologii v ekonomike i biznese: materialy II Mezhdunarodnoj nauch. konf.* [Innovative technologies in economics and business: proceedings of the II International Scientific Conference], Kemerovo, 2017. P.178-188, [in Russian].
7. Mishkin F.S. *Financial Markets and Institutions* (Pearson Higher Ed, New York, 2018, 712 p.).
8. Sun R. What measures Chinese monetary policy? *Journal of International Money and Finance*. 2015. No. 59. P. 263-268.
9. Orazalinova M.N. Perspektivy primeneniya rezhima inflyacionnogo targetirovaniya v Respublike Kazahstan [Prospects for the application of the inflation targeting regime in the Republic of Kazakhstan] *Vestnik universiteta Turan* [Bulletin of the University of Turan]. 2016. No. 3 (71). P. 194-199, [in Russian].
10. Dodonov V.Yu. Gosudarstvennye finansy Kazahstana: tendencii i vliyanie na uroven' zhizni naseleniya [State finances of Kazakhstan: trends and impact on the standard of living of the population] *Dialog: politika, pravo, ekonomika* [Dialogue: politics, law, economics]. 2018. No. 2(9). P. 36-50, [in Russian].
11. Mezhdunarodnye rezervy i activity Nacional'nogo fonda RK [International reserves and assets of the National Fund of the Republic of Kazakhstan] *Nacional'nyj Bank Respubliki Kazahstan: oficial'nyj internet-resurs* [National Bank of the Republic of Kazakhstan: official Internet resource]. Available at: <http://www.nationalbank.kz/?docid=285&switch=russian>, [in Russian]. (accessed 09.07.2020).
12. Denezhnoe obrashchenie i kreditovanie: stat. byul [Monetary circulation and lending: stat. byul.] *Evrazijskaya ekonomicheskaya komissiya* [Eurasian Economic Commission]. Available at: <http://www.eurasiancommission.org/ru/act / 2016.pdf>, [in Russian]. (accessed 25.08.2020).
13. Ziyabekov B., Akindeev Yu.A., Yakushev I.V. Strategiya modernizacii upravleniya finansovoj sistemoy Respubliki Kazahstan [Strategy of modernization of financial system management of the Republic of Kazakhstan] *Innovacii i investicii* [Innovations and investments]. 2019. No.11. P. 74-84, [in Russian].

**Авторлар туралы мәлімет:**

*Кагазбаева Эльмира Маратовна* – саяси ғылымдар кандидаты, доцент, Абылай хан атындағы ҚХҚ және ӨТУ-нің жоғары оқу орнынан кейінгі білім беру кафедрасының меңгерушісі, Алматы, Қазақстан.

*Аксакалова Мадина* – саяси ғылымдар кандидаты, аға оқытушы, Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан.

*Kagazbayeva Elmira Maratovna* – Candidate of Political Sciences, Head of the Department of Postgraduate Education, associate Professor Kazakh Ablai Khan University of International Relations and World Languages, Almaty, Kazakhstan.

*Aksakalova Madina* – Candidate of Political Sciences, Senior Lecturer, Kazakh National Women's Teacher Training University, Almaty, Kazakhstan.